

Ян Капранов
Економіко-гуманітарний університет у Варшаві (Польща)
Університет Оулу (Фінляндія)
Таврійський державний
агротехнічно-логічний університет
імені Дмитра Моторного
ORCID ID: 0000-0003-2915-038X

НОСТРАТИЧНА ЛІНГВІСТИКА ЯК ОКРЕМА НАУКОВА ГАЛУЗЬ: ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ МОВОЗНАВЧОЇ ПАРАДИГМИ

Анотація. У статті розглянуто становлення ностратичної лінгвістики як окремої наукової галузі в межах сучасної мовознавчої парадигми. Проаналізовано її теоретичне значення, інтердисциплінарні зв'язки та актуальність для реконструкції мовного минулого людства. Особливу увагу приділено поняттю ностратичного етимону, методам діахронічної інтерпретації, квантитативної верифікації спорідненості мов, а також графоаналітичному моделюванню мовних змін. Обґрунтовано, що ностратична лінгвістика є не лише реконструктивною дисципліною, а й новою дослідницькою парадигмою, що інтегрує досягнення історичної лінгвістики, математичного моделювання, когнітивних наук та археогенетики.

Ключові слова: ностратична лінгвістика, прамова, діахронічна інтерпретація, ностратичний етимон, мовна спорідненість, квантитативна верифікація, графоаналітична модель, мовна реконструкція, цифрова лексикографія, типологічна класифікація мов.

У межах сучасної мовознавчої парадигми, що тяжіє до інтердисциплінарного синтезу, ностратична лінгвістика постає як окрема наукова галузь, що поєднує традиції порівняльно-історичного мовознавства з досягненнями когнітивної науки, лексикостатистики, математичного моделювання, глotoхронології та філософії мови. Її формування як автономної дисципліни є результатом тривалого розвитку ностратичної гіпотези, започаткованої ще в першій половині XX століття й послідовно розробленої провідними лінгвістами, серед яких варто згадати В. М. Ілліч-Світича, А. Б. Долгопольського, С. А. Старостіна, В. А. Дібо, А. R. Bomhard'a, G. Starostin'a, Л. П. Дронову та інших.

Ностратична гіпотеза передбачає існування спільної для низки мовних сімей (індоєвропейської, уральської, алтайської, картвельської, дравідійської, афразійської) **ностратичної прамови**, від якої ці сім'ї походять. У цьому контексті ностратична лінгвістика виступає не лише як засіб ідентифікації гіпотетичного генетичного зв'язку між окремими мовами, але й як концептуальна платформа для осмислення глобальних сценаріїв розвитку людської мови.

Завдяки комплексному інструментарію, ностратична лінгвістика не обмежується суто реконструктивною діяльністю, а формує нові теоретико-методологічні підходи до аналізу мовних змін. Зокрема, важливим внеском у методологію виступає поняття **діахронічної інтерпретації**, що означає дослідження глибинних етапів мовного розвитку шляхом аналізу етимонів, які фіксуються не лише на рівні прамов, але й на передпрамовному рівні (*preprotolanguages*). Такий підхід було запропоновано в працях О. Семереньї та розвинуто у сучасних студіях Я. В. Капранова, В. І. Кушнерика, Н. О. Стефанової, Г. С. Старостіна.

Теоретичне значення ностратичної лінгвістики полягає у створенні **універсального метамовного рівня опису**, що дозволяє системно описувати трансформації лексичних одиниць у часі та просторі, враховуючи як фонологічні, так і морфонологічні й семантичні закономірності. Однією з ключових категорій аналізу є **ностратичний етимон** – гіпотетично реконструйована одиниця допрамовного рівня, що виявляє спільні риси у лексичних одиницях різних мовних сімей. Прикладом можуть слугувати етимони *HuḪa* ("око"), *wete* ("вода"), *wol[a]* ("великий"), *phañ-* ("вогонь") та *marV* ("дерево"), які відображають базові поняття людської свідомості.

Суттєвим досягненням ностратичної лінгвістики є запровадження **квантитативної верифікації** – методу обчислення ступенів спорідненості між мовами на основі кількісного аналізу їхніх етимологічних та фонологічних збігів.

Цей метод, що опирається на математичні формули Г. В. Раушенбаха, В. І. Левенштейна та Т. Соренсена, дозволяє відрізнити близький (тривіальний) та далекий (конвенціональний) ступені спорідненості. Наприклад, було доведено близький ступінь споріднення між афразійською та ескімосько-алеутською мовами ($S = 0,30$) і далекий ступінь між індоєвропейською та дравідійською ($S > 0,40$). Така точна класифікація є значним проривом у компаративістиці, оскільки виводить її на рівень кількісної доказовості.

Важливою складовою новітньої парадигми ностратичної лінгвістики є також **універсальна графоаналітична мережа**, що візуалізує траєкторії мовного розвитку в діяхронії. Вона дозволяє моделювати як вертикальні (відношення між етимомом і його рефлексам у прамовах), так і горизонтальні (відношення між мовами одного рівня) зв'язки. Таким чином, лінгвістика здобуває потужний інструмент для візуалізації еволюції мов, який можна застосовувати й поза межами ностратичного простору.

Варто зазначити, що теоретичне значення ностратичної лінгвістики полягає не лише у внутрішньолінгвістичному вимірі. Вона безпосередньо корелює з гіпотезами походження мови як соціокультурного явища, із концепцією лінгвоантропогенезу (С. А. Бурлак, А. І. Федоров), а також з археогенетичними даними про міграції стародавніх популяцій. Таким чином, ностратична лінгвістика перебуває на перетині мовознавства, філософії, антропології та археології.

Актуальність розвитку ностратичної лінгвістики в сучасному мовознавстві пояснюється кількома чинниками. По-перше, це – потреба в оновленні класифікацій мов світу, зокрема в контексті гіпотез моногенезу. По-друге, в умовах цифрової гуманітаристики зростає попит на обчислювальні моделі й інструменти аналізу, які пропонує саме ця галузь. По-третє, у контексті глобалізаційних процесів та зростання інтересу до мовного різноманіття,

ностратична лінгвістика пропонує модель інтегративного опису мов, що визнає їхню глибоку спорідненість.

З огляду на це, слід визнати, що ностратична лінгвістика не лише доповнює традиційне мовознавство, але й формує **нову дослідницьку парадигму**, орієнтовану на глибоку реконструкцію мовного минулого людства з використанням сучасних інструментів. Її здобутки становлять теоретичну основу для перегляду класифікацій мов, розробки нових підручників з історичного мовознавства, створення баз етимологічних даних і розвитку нових напрямів – зокрема, у галузі цифрової лексикографії та корпусної лінгвістики.

Таким чином, ностратична лінгвістика є не просто теорією про далеку мовну спорідненість, а потужним науковим інструментом, що дозволяє сформулювати цілісну, науково обґрунтовану концепцію походження, розвитку та типологічної класифікації мов світу. Її методологічні здобутки, особливо у сфері діяхронічної інтерпретації та квантитативної верифікації, становлять суттєвий внесок у розвиток сучасної мовознавчої науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bomhard, A. R., & Kerns, J. C. (1994). *The Nostratic Macrofamily: A Study in Distant Linguistic Relationship*. Berlin: Mouton de Gruyter.
2. Dolgopolsky, A. B. (2008). *Nostratic Dictionary*. Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research.